

ОТНОШЕНИЯТА В СЕМЕЙНАТА ДВОЙКА – ОСНОВЕН ЧОВЕШКИ КАПИТАЛ

доц. д-р Румен Тодоров Бостанджиев, д.м
Център по хуманитарни науки - БСУ

RELATIONSHIPS IN FAMILY COUPLE – BASIC HUMAN CAPITAL

Assoc. Prof. Roumen Bostandjiev, Ph.D
Burgas Free University

Abstract: *On basis of “Human Capital” paradigm we investigate family couple as main factor in human life, shaping our health, personal development, professional growth and social adaptation. From this point of view we make a critique analysis of existing social practice in Bulgaria. We insist that „economical support for families” ought to change in psycho-social support for improvement of effective relationships in troubled family couples.*

Key words: *Family Counseling, Support for families and kids in trouble, Social defend of children in risk, professional qualification of social; workers.*

Защо семейните отношения са от ключова значение в живота ни?

В развитието на съвременната хуманитарна наука се натрупват все повече емпирични данни, които подкрепят тезата, че основната социална среда с ключово значение за развитието на човешкия капитал е СЕМЕЙНАТА ОБЩНОСТ (Kah, B., 2012, Hertzman, L. 2012, Balfout, A., 2012).

Данните от изследванията категорично показват, че качеството на отношенията в семейната двойка са от решаващо значение за индивидуалното здраве на партньорите (Lazarus, R.S & Folkmen, S., 1984) поради възможността те да основен буфер пред психо-социалните стресори, предизвикващи преобладаващата част от психосоматичните заболявания.

Отношенията между семейните партньори са от ключово значение за професионалното развитие, социалната адаптация и в крайна сметка – за материалното благополучие на семейната общност (Markman et all. 2001).

Най-важното от социална гледна точка значение, което имат партньорските отношения в интимната двойка е е свързано с това, че те са незаменими по отношение на способността партньорите да бъдат добри родители (Cowan, C.P. & Cowan P.A., 2000.) Тясната корелация между добрите партньорски отношения и успешното родителство се изтъкват във всички съвременни публикации по този въпрос.

Качеството на междуличностните отношения в партньорската/родителската двойка би могла да се разглежда и като ключов фактор през призмата на концепцията за ЧОВЕШКИЯ ПОТЕНЦИАЛ. Независимо от някои терминологични спорове, свързани с този термин (М.Мирчев, 2009) той има изключителна приложна стойност тъй като директно изразява идеята, че материалният просперитет в дадено общество е преди всичко въпрос на развитие и изява на заложеният в отделната личност и в човешките общности творчески потенциал.

До колкото семейната общност е основната и незаменима общност създаваща новото поколение и едновременно с това тя определя в огромна степен възможностите за личностно и професионално развитие на всички свои член, създавайки основните

предпоставки за материално и здравно благополучие, то именно семейната общност, разглеждана преди всичко като система от човешки взаимоотношения, е и най-важният фактор за успешното справяне със социалните и житейски изпитания, които поставят под въпрос оцеляването и развитието ни.

Ако основната задача на системата за СОЦИАЛНО ПОДПОМАГАНЕ е да намали негативните ефекти на различни неблагоприятни природни и социални фактори, които поставят отделни лица, семейства или общности в неравностойно положение, то фокусирането на професионалната помощ именно върху отношенията между партньорската семейна двойка има най-мощтен мултиплициращ ефект. Логиката на този избор се определя от факта, че никой човек реално не живее в социална изолация, а е неразривно свързан с хората от семейната си общност (семејството на родителите му или това, което той сам е създал). В този смисъл повишаването на капацитета на тази основна социална общност за конструктивно справяне с неизбежните предизвикателства на живота (нормативни и пара нормативни кризи) създава както предпоставки за оптималния живот на отделните хора в нея, така и улеснява социалната им вградимост и по-добрата адаптация на по-високите нива на социално функциониране – субкултурни, регионални, национални и други по-големи общности.

Семейната общност е и основната „житейска лаборатория“, в която се съхранява културната традиция, свързана с бита, човешките отношения, ценностите и вярванията. На базата на това фамилно предавано културно наследство се осъществява адаптацията към постоянно променящите се социални условия. Семейният живот е и основното поле за „експериментална и развойна дейност“ като успешните нови житейски сценарии и ролеви модели имат шанса да се предадат на следващите поколения, така както се предават и „дисфункционалните“ фамилни сюжети.

В обобщение – животът в семейната общност е пресечна точка на различни процеси, свързани с биологичната ни поява и развитие, с изграждането ни като личности, със социалната и професионалната ни вградимост и адаптация, със здравето, материалното ни благополучие и способността ни да намираме смисъл в живота. Затова именно семейните отношения са и най-логичната приоритетна точка, в която могат да се фокусират помагачите социални интервенции, целящи създаване на по-добра защита срещу потенциални рискове или подкрепа за ефективното справяне с вече настъпили житейски трудности.

Необходимост от промяна в стратегията на социалното подпомагане на семействата

В актуалната лексика на служителите в социалните институции твърдо е залегнало понятието „социално слабо семейство“. С него се означават основно семействата с ниски доходи поради безработица, инвалидност, преклонна или твърде ранна възраст на партньорите в семейната двойка, наличието на голям брой деца в семејството и пр. По дефиниция „социалната слабост“ се определя главно въз основа на икономически критерии, като се приема по подразбиране, че всички проблемите в тези семейства произтичат основно от „безпаричието“. В тази връзка като най-логичната форма на помощ се счита материалното подпомагане под формата на различни „помощи“, „надбавки“, „пенсии“, „компенсации“, „енергийни добавки“ и пр. По принцип средствата се отпускат на „цялото семейство“ без оглед на това какви са отношенията между партньорите в семейната общност. Очакването е дадените пари автоматично да променят благосъстоянието на социално слабите и дори и да не ги направят „социално силни“, то поне да им помогнат да оцелеят (да преживеят). В по-редки случаи, на семейства със специфични затруднения могат да се предоставят и безплатни за тях социални грижи и услуги под формата на социален патронаж, включване на отделен член на семейството в програма за преквалификация или временна трудова заетост.

Този „палеативен“ подход от страна на социалните служби към „семействата в нужда“ е обречен, поради няколко причини:

- Той е очевидно неефективен, тъй като независимо от изразходваните средства, и нарастващата гвардия социалните работници, ангажирани в борбата с мизерията, броят на социално слабите не намалява, а нараства (според проучванията на М. Мирчев, 2009г.)
- Този сиромасомилски подход превръща мизерията в ценност и „възнагражда“ социалната пасивност, ленност и без инициативност като изгражда у цели маргинализирани общности от здрави хора нагласа към ЗАУЧЕНА БЕЗПОМОЩНОСТ, която още повече ги превръща в социални паразити и професионални „социално слаби“.
- Подобен подход превръща социалния работник в ниско платен чиновник, чиято основна задача е участие във формалното преразпределение на все по-ограничените финансови средства или в по-добрия вариант той може да е ангажиран с административно посредничество между нуждаещите се от помощ и експерти, които предлагат специализирани услуги.

Алтернативният подход би следвало да заложи приоритетно върху РАЗВИТИЕТО НА ЧОВЕШКИЯ КАПИТАЛ и то преимуществено в рамките на семейната общност. Разбирането за КРИЗАТА като нормативен процес в човешкия живот, който при наличие на проактивна, творческа нагласа е и основен с да се разбира основно като ПОДКРЕПА НА ВЗАИМООТНОШЕНИЯТА В ПАРТНЬОРСКАТА ДВОЙКА, която е насочена към разкриване и ефективно използване на съществуващите ЛИЧНОСТНИ И ОБЩНОСТНИ ПОТЕНЦИАЛИ. Ключовата възможност за постигане на подобна задача е приоритетно изграждане у подрастващите в „рисковите общности“ на по-висока СОЦИАЛНА И ЕМОЦИОНАЛНА КОМПЕТЕНТНОСТ, която да противодейства на насажданата с десетилетие заучена безпомощност като и противопоставя автономното личностно развитие и способността за изграждане на ефективни хоризонтални социални връзки, способни да стимулират креативното и автономно съществуване в рамките на гражданското общество.

Ангажирането с подобни професионални задачи, изисква **различна професионална квалификация**, определяща и **различна професионална идентичност** на социалния работник.

Основното квалификационно ядро в професионалната компетентност на социалния работник би следвало да е свързана с РАЗКРИВАНЕ И СТИМУЛИРАНЕ РАЗВИТИЕТО НА ЧОВЕШКИЯ КАПИТАЛ НА ИНДИВИДУАЛНО, СЕМЕЙНО И ОБЩНОСТНО НИВО. Този вид професионална компетентност на практика е идентичен с този на индивидуалния психотерапевт, двойковият (фамилният) психотерапевт и психотерапевтът с компетентност за работа с групи. В допълнение на тези компетентности би следвало да се добавят и компетентности, свързани с ПРЕВАНТИВНА ОБРАЗОВАТЕЛНА РАБОТА, разработване и осъществяване на превантивни психо-образователни и корективни образователни инициативи, адресирани към индивиди, семейства и общности, изправени пред специфични предизвикателства. ПРЕВАНТИВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ позволява придобиването на нови ключови компетентности, които позволяват конструктивен изход от определена кризисна ситуация.

Паралелно с притежаването на тази компетентност, ефективният специалист в областта на социалните дейности би следвало да притежава и КОМПЕТЕНТНОСТ ЗА ФАМИЛНО КОНСУЛТИРАНЕ И ФАМИЛЕН КОУЧИНГ. Тази компетентност би позволила в предлаганата професионална подкрепа да се СЪЧЕТАВА ОБРАЗОВАТЕЛНИЯ С КОНСУЛТАТИВНИЯ ПОДХОД, като основната прицелна единица не е тол-

кова отделната личност, а семейната общност, която реално е изправена пред различните житейски изпитания.

Реалната подмяна на съществуващия в момента, неефективен АДМИНИСТРАТИВНО-БЮРОКРАТИЧЕН подход с далеч по-професионалния и ефективен ОБРАЗОВАТЕЛНО-КОНСУЛТАТИВЕН подход изисква и друга ОРГАНИЗАЦИЯ В ПРЕДОСТАВЯНЕТО НА УСЛУГИТЕ от страна на специалистите в областта на социалните дейности.

Съществуващата в момента система от бюрократично изградени и функциониращи на административно команден принцип социални институции с държавно или общинско финансиране следва постепенно да бъде заменена от **свободно структурираща се и функционираща система на експерти професионалисти, предоставящи високо квалифицирани психо-социални услуги, ориентирани към развитие на човешкия капитал на индивидуално, семейно и общностно ниво**. Вместо да издържа щатни служители, държавата и общините биха могли да субсидират предоставяните от експертите по социални дейности разнообразни услуги на базата на свободната конкуренция и предоставянето на реални доказателства за ефективността от предлаганите услуги. Тази организация от една страна би намалила значително изразходваните в момента административни разходи за издръжка на чиновници, като би предоставила средствата в ръцете на самите потребители на социалните услуги, които ще бъдат мотивирани да ги използват в най-добрия свой интерес, създавайки много по-здрава основа за конкурентно развитие в областта на социалните услуги и максималното им ориентиране към потребностите на потребителя, а не към формалната отчетност и административния контрол.

Подобна промяна би могла да превърне **експертът в областта на социалните услуги** от „социален работник“, отъждествяван понастоящем с ниско образован, нископлатен и безличен чиновник, зависим изцяло от политическата и административната конюнктура, в свободен, творчески развиващ се професионалист, постоянно ориентиран към идентифициране на нови потребности, готов да разработва и предоставя на нови, по-ефективни и разнообразни социални услуги на свободния конкурентен пазар, оцеляването на който се определя от реалните доказателства за ефективност.

Библиография

1. Abse, S. (2012). Comentary on Capter Two. In A. Balfour, *How Couple Relationships Shape Our World* (pp. 57 - 71). London: Karnac Books Ltd.
2. Balfour, A. M. (2012). *How Couple Relationships Shape Our World*. London: Karnac Books Ltd.
3. Bohart, A. (2006). The client as active self-healer. In G. S. (Eds), *A casebook of psychotherapy integration* (pp. 241-251). Washington: American Psychological Association.
4. Corey. (2009). *Theory and practice of counseling and psychotherapy (8th ed.)*. Belmont, CA: Brooks/Cole.
5. Cowan, P. C. (2000). *When Parthners Become Parents: The Big Life Change for Couples*. Mahwah: Lawrence Erlbaum.
6. Harold, G. T. (2012). Parents as parthners: how parental relationships affects children's psychological developemen. In A. (. Bulfour, *How Couple relationships Shape Our World* (pp. 25 - 57). London: Karnac Books Ltd.
7. Hertzman, L. (2012). In *How Couple Relationships Shape Our World* (pp. 15 - 25). London: Karnac Books Ltd.
8. Kahr, B. S. (2012). Foreword. In *How Couple Relationships Shape Our World* (pp. xvii-xxiii). London: KARNAC Books Ltd.
9. Lazarus, R. &. (1984). *Stress, appraisal and coping*. New York: Springer.
10. Markman, H. B. (2001). *Fighting fo your marriage: Positive steps toward preventing divorce and preservin a lasting love*. New York: Wiley.
11. Мирчев, М. (2009). Понятието „Човешки капитал“. In М. Мирчев, *Социална динамика и цивилизационно разслояване. Възпроизводство на населението, човешкия капитал и трудовите ресурси в България*. (pp. 319 - 344). София: М-8-М.